

ÉRIC VUILLARD

Napirend

21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2020

Laurent Édvard-nak

EGY TITKOS GYŰLÉS

ANAP: hideg égitest. A szíve: jégtüskék. A fénye: könnyörtelen. Februárban a fák halottak, a folyó megdermedt, mintha a forrása nem hányna ki több vizet magából, és a tenger nem tudna többet elnyelni belőle. Az idő megalvadt. Dél előtt van, nincsenek zajok, madárfütty, semmi. Felbukkan egy automobil, majd egy másik, lépéseket hallani, alakok homályos körvonalai sejlenek fel. Már háromszor koppantott az ügyelő, de még nem húzták fel a függönyt.

Hétfő van, a város lassan mozgolódni kezd a ködfüggönye mögött. Az emberek munkába indulnak, ahogy más napokon is, villamosra, autóbuszra szállnak, felfurakodnak az autóbusz nyitott emeletére, ott álmodoznak a nagy hidegben. De az 1933-as év február 20-a nem olyan nap volt, mint a többi. Pedig a legtöbben, bedőlve a munka illedelmes, nagy hazugságának, keményen gürcöltek egész délelőtt, egy néma, jóra való igazságot magukba sűrítő mozdulataik serény pantomimmá tömörítették össze létezésünk egész hőskölteményét. Így csordogált a nap, békésen, normálisan. És miközben a város lakói így pendliztek a lakásuk és a gyár, a piac és a kis belső udvar között, ahol száradó fehérneműk lengedeznek

a kötélén, majd este az iroda és a sarki kocsmá között, míg végül szépen hazaindultak, a Spree partján úriemberek szálltak ki automobiljuktól egy palota előtt, távol a tiszteletre méltó munkálkodástól, távol az ismerős, megszokott élettől. Szertartásosan kinyitották nekik a kocsi ajtaját, kiszálltak hosszú, fekete autójuktól, majd egymás után bevonultak a palotába a vaskos homokkő oszlopok között.

Huszonnégyen voltak, a folyó halott fáin mellett, huszonnégy fekete, gesztenyebarna vagy konyakszínű télikabát, huszonnégy gyapjútöméses váll, huszonnégy háromrészes öltöny, és ugyanannyi élére vasalt, széles hajtókás pantalló. Az árnyak beléptek a birodalmi gyűlés elnöke palotájának tágas előcsarnokába; de hamarosan nem lesz már birodalmi gyűlés, nem lesz többé elnök, és néhány év múlva parlament sem lesz többé, csak egy füstölgő romhalmaz.

De odabent pillanatnyilag éppen leemelnek huszonnégy posztókalapot, és huszonnégy kopasz vagy ősz hajgyűrűvel övezett koponya bukkan elő. A férfiak méltóságteljesen kezefognak egymással, mielőtt kilépnének a színpadra. A tiszteletre méltó patrícusok már mind bent vannak az előcsarnokban; derűs, udvarias szavakat váltanak egymással, mintha egy kerti parti némileg feszengős bevezetőjénél tartanának.

A huszonnégy alak megfontoltan felsétál az első lépcsőfordulóig, majd komótosan kapaszkodnak tovább, fokról fokra, időnként meg-megállnak, hogy ne terheljék túl öreg szívüket, a korlát réz háromszögét markolva félig behunyt szemmel mennek fölfelé, nem csodálják meg sem az elegáns balusztrádót, sem a boltíveket – mintha egy halom láthatatlan

avaron gázolnának át. A kis bejáróban jobbra irányítják őket, és ott, miután néhány lépést megtettek a dominómintás padlón, felhágnak a második emeletre vezető harminc lépcsőn. Nem tudom, ki volt az első a menetben, és tulajdonképpen nem is lényeges, mivel mind a huszonnégyüknek pontosan ugyanazt kellett tenniük, ugyanazt az utat követniük, jobbra kanyarodni a lépcsőházban, majd a végén balra, ahol a szélesre tárt kétszárnyú ajtón át elértek a szalonba.

Azt szokás mondani, hogy az írás hatalom. Én is megtehetném, hogy ezt a huszonnégyet az örökkévalóságig járatom a Penrose-lépcsőkön, hogy soha ne tudjanak sem lejönni, sem feljebb jutni, egyszerre tennék mindkettőt. És tényleg, valahogy ilyen hatással vannak ránk a könyvek. A szavak ideje – legyen szilárd vagy cseppfolyós, sűrű vagy áthatolhatatlan, tömör, elnyújtott vagy szemcsés – megdermeszti a mozdulatot, lebénít. Szereplőink ott rekednek a palotában, mint egy elvarázsolt kastélyban. Már a kapubejárónál le voltak sújtva, kővé dermedtek, elhültek. Az ajtók nyitva vannak, egyben zárva is, a szemöldökfák megkopva, letöredezve, leszakadva, újrapingálva. A lépcsőház ragyog, de teljesen üres, a csillár csillog-villog, de halott. Egyszerre vagyunk az időben mindenütt. Vegyük Albert Vöglert: felkapaszkodott az első lépcsőfordulóig, ahol szinte csatakosra izzadva gallérjához emelte a kezét, és megszédült egy kicsit. Az egész lépcsőfordulót bevilágító nagy, aranyozott csillár alatt megigazítja mellényét, kigombol egy gombot, és meglazítja a nyakraalóját. Lehet, hogy Gustav Krupp megtorpan mellette a lépcsőfordulóban, tesz valami együttérző megjegyzést, mond egy apró bölcses-

séget az öregedésről, egyszóval: kimutatja szolidaritását. Majd továbbindul, de Albert még ott marad néhány pillanatig, egyedül a csillár alatt – a nagy, aranylapokkal borított nővénszerűség kelyhében hatalmas fénygolyó ragyog.

És végül megérkeznek a kis szalonba. Wolf-Dietrich, Carl von Siemens magántitkára elidőzik egy percig a franciaablak előtt, tekintetével lustán pásztázva a balkont fedő vékony déréteget. Egy pillanatra kiszabadul a világ alantas boszorkánykonyhájából, a pamutlabdák közé, ott bolyong. És miközben a többiek diskurálnak és rágyújtanak egy Montecristo szivarra, a borítólevél krémességéről vagy bársonyosságáról locsognak-fecsegnek, ki a lágyabb ízt kedveli, ki a fűszeresebbet, de mind a nagy körfogatú, vastag szivarok mellett teszik le a voksukat, szórakozottan forgatva a vékony, aranyozott papírgyűrűket, ő, Wolf-Dietrich az ablak előtt ábrándozik, hullámozva siklik a csupasz ágak között, vagy a Spree fölött lebeg.

Néhány lépésnyire tőle, a plafont díszítő kecses gipszfigurákat csodálva Wilhelm von Opel hol leveszi, hol visszateszi vastag keretű, kerek szemüvegét. Ő is egy azok közül, akiknek a családja az idők mélységes mélyéből indult el felénk; a braubachi egyházközség kisbirtokosai az ügyvédi talárok és a nagy címek gyűjtögetése és felhalmozása révén az idők folyamán magas rangú köztisztviselőkké, majd főpolgármesterekké lettek, addig a pillanatig, amikor Adam – kibújva édesanyja kifürkészhetetlen bensejéből, majd elsajátítva a lakatosmesterség minden csínját-bínját – egy csodálatos varrógépet konstruált, ami az Opelek uralmának igazi kezdetét jelentette.

Pedig Adam nem is talált fel semmit. Felvetette magát egy varrógépgyártóhoz, nyitva tartotta a szemét, fontoskodott, majd feljavította kicsit a modelleket. Utána feleségül vette Sophie Schellert, aki szép, kövér hozományt hozott a házasságba, és róla nevezte el az első varrógépét. Közben a termelés nőtt, növekedett. Alig néhány év alatt a varrógép megtalálta a rendeltetését, idomult az idő görbületéhez, és beépült az emberek életmódjába. Valódi feltalálói túl korán érkeztek. Miután Adam Opel biztosította varrógépei sikerét, a velocipéd felé fordult a figyelme. De egy éjszaka különös hang süvített be a félig nyitott ajtón; Adam hidegnek, olyan hidegnek érezte a szívét. Nem a varrógép valódi feltalálói tartottak igényt a százalékukra, és nem a munkásai követeltek részt a haszonból, Isten kérte tőle a lelkét: vissza kellett szolgáltatnia.

De a vállalatok nem halnak meg úgy, mint az emberek. Titokzatos testek ők, amelyek sohasem pusztulnak el. Az Opel tovább gyártotta a kerékpárokat, majd az automobilonkat. Alapítója halálakor a cégnek már ezeröttszáz alkalmazottja volt. És ez a szám egyre csak nőtt. Egy vállalkozás olyan személy, akinek minden vére a fejébe száll. Ezt hívják *jogi személynek*. E személy élete sokkal tovább tart, mint a miénk. Ezen a február 20-án tehát, amikor Wilhelm a Reichstag elnöki palotájának kis fogadószobájában mereng, az Opel társaság már idős hölgynek számított. Napjainkban nem más, mint birodalom egy másik birodalmon belül, és csak nagyon távoli kapcsolatban van az öreg Adam varrógépeivel. És bár az Opel társaság nagyon gazdag idős hölgy, annyira idős, hogy már szinte észre

sem lehet venni, beolvad a tájba. Az az igazság, hogy az Opel társaság jóval öregebb egyes államoknál: öregebb, mint Libanon, sőt magánál Németországnál is öregebb, öregebb, mint a legtöbb afrikai állam, és öregebb, mint Bhután, ahol pedig az istenek olyan magasra hágtak, hogy eltűntek a felhőkben.

A MASZKOK

DE ODALÉPHETNÉNK a palotába belépő huszonnégy úriember bármelyikéhez, ugyanígy sűrölhatnánk a helyet, ahol a gallérjuk kiöblösödik, egy időre elidőzhetnénk bajuszukat morzsolgató kezüknél, elábrándozhatnánk zakójuk tigriscsíkjai között, elmerülhetnénk szomorú tekintetükben, és ott, a sárga és csípős árnikavirág mélyén ugyanarra a kicsi ajtóra bukkannánk, meghúznánk a csengőzsinórt, és visszajutnánk azokba az időkbe, ahol újra meg újra ugyanazoknak a mesterkedéseknek, előnyös házasságoknak, kétes üzleti manővereknek a tanúi lehetnénk – hallgathatnánk kiváló cselekedeteik egyhangú történetét.

Ezen a február 20-án Wilhelm *von* Opel, Adam fia, egyszer és mindenkorra kikéféltte körme alól a makacs kocsikenőcsöt, a velocipedet beállította a sufniba, elfeledkezett a varrógép-ről, és nemesi előnevet visel, ami magában foglalja a család egész hőstörténetét. Hatvankét éve magasából elköhinti magát, órájára pillant. Összeszorítja az ajkát, körbenéz. Hjalmar Schacht jól ügyeskedett: hamarosan kinevezik a Reichsbank igazgatójává és gazdasági miniszterré. Az asztal körül ott ülnek még: Gustav Krupp, Albert Vögler, Günther Quandt,

Friedrich Flick, Ernst Tengemann, Fritz Springorum, August Rosterg, Ernst Brandi, Karl Büren, Günther Heubel, Georg von Schnitzler, ifj. Hugo Stinnes, Eduard Schulte, Ludwig von Winterfeld, Wolf-Dietrich von Witzleben, Wolfgang Reuter, August Diehn, Erich Flicker, Hans von Loewenstein zu Loewenstein, Ludwig Grauert, Kurt Schmitt, August von Finck és dr. Stein. Az ipar és a pénzügyek nirvánájába kerülünk. Pillanatnyilag jól nevelten hallgatnak, némileg unják már a lassan húszperces várakozást; vastag szivarjuk füstje csípi a szemüket.

Néha egy-egy árnyalak tűnődve megáll egy tükör előtt, és megigazgatja a nyakkendőjét; kezdik otthonosan érezni magukat a kis szalonban. Palladio az építészetről szóló négy könyvének valamelyikében a szalont némileg pontatlanul fogadóhelyiségként határozza meg, színpadként, ahol az életünk bohózatai zajlanak. És a Palladio tervezte első épületben, a híres Godi Malinverni-villában az Olimpia-teremből indulva, ahol meztelen istenek viaskodnak egymással a múromok között, a Vénusz-termen át, ahol egy gyermek és egy apród készül éppen kisurranni egy festett áljajton, a központi szalonba jutunk, ahol az ajtó fölötti burokrámán egy imádság utolsó szavait olvashatjuk: „De szabadíts meg minket a gonosztól”. De a birodalmi gyűlés elnökének palotájában, ahol a mi kis fogadásunk zajlik, hiába is keresnénk efféle feliratokat; az ilyesmi nincs napirenden.

Lassan telnek a percek a magas plafon alatt. A férfiak néha egymásra mosolyognak. Bőr aktatáskájukban keresgélnek. Schacht időnként feltolja vékony keretes szemüvegét, és meg-

dörgöli az orrát, kissé kidugva a nyelvét. A vendégek szép nyugodtan üldögélnek, az ajtóra szegezve parányi rákszemecskéiket. El-eltüsszentik magukat, közben susstorognak egymás között. Egy zsebkendőt széthajtogatnak, egy vaskos orr beletrombitál, majd aki tüsszentett, rendbe hozza magát, és türelmesen várja, hogy elkezdődjék a gyűlés. Hozzá vannak már szokva az efféle összejövetelekhez, számtalan igazgatótanácsban vagy felügyelőbizottságban ültek már, és mind tagjai néhány munkáltatói szövetségnek is. És akkor még nem is említettük e komor és unalmas pátriárkák családi tanácsait.

Az első sorban Gustav Krupp legyezgeti a kesztyűjével kivörösödött ábrázatát, vallásos áhítattal a zsebkendőjébe turházik, ugyanis meg van fázva. A kor előrehaladtával finom ajkai csúnyán lefelé görbülnek, mint egy kifordított holdsarló. Szomorúnak és nyugtalannak tűnik; gépiesen forgatja az ujján szép aranygyűrűjét, a reményei és a számításai kódén át – és könnyen lehet, hogy számára e két szónak egyazon jelentése van, mintha valami mágneses erő húzná őket csendesen egymás felé.

Hirtelen megcsikordul egy ajtó, megreccsen a padló; valaki beszélget az előcsarnokban. A huszonnégy gyík a hátsó lábára áll, és meredten figyel. Hjalmar Schacht visszanyeli a nyálát, Gustav újra felteszi a monokliját. A kétszárnyú ajtó mögül fojtott beszélgetést, majd egy füttyentést hallani. És végül a Reichstag elnöke lép be mosolyogva a terembe: Hermann Göring. És ezen korántsem lepődünk meg, lényegében elég átlagos esemény, a mindennapok része. Az üzleti életben a párt-

harcok ritkának számítanak. Politikusok és nagyiparosok elég gyakran találkoznak egymással.

Göring körbejárta az asztalt, mindenkire szólt egy szót, mindenkinek nyájasan megszorította a kezét. De a Reichstag elnöke nem csak azért jött, hogy fogadja őket, néhány sebtében elmormolt üdvözlő szó után rögtön rátér a közlő, március 5-i választásokra. A huszonnégy szifx figyelmesen hallgatja. A küszöbönálló választási kampány sorsdöntő fontosságú, jelenti ki a Reichstag elnöke, véget kell vetni a rendszer bizonytalanságának, a gazdaságnak nyugalomra és biztos kézre van szüksége. A huszonnégy úriember vallásos áhitattal bólogat. A csillár villanygyertyái hunyorognak, a plafont díszítő festett nap még fényesebben ragyog, mint azelőtt. És ha a náci párté lesz a parlamenti többség, teszi hozzá Göring, ez a választás lesz az utolsó a következő tíz évben; és – teszi hozzá nevetve – talán a következő száz évben is.

Helyeslő moraj futott át a szobán. Ugyanebben a pillanatban megint nyikordult az ajtó, és végre az új kancellár is belépett a szalonba. Akik még soha nem találkoztak vele, kíváncsiak voltak rá. Hitler mosolygós volt, fesztelen, egyáltalán nem olyan, amilyennek elképzelték, szívélyes, igen, sőt szeretetre méltó, sokkal szeretetre méltóbb, mint hitték volna. Mindenkire volt egy hálás szava, mindenkinek jutott egy energikus kézszorítás. Miután lezajlott a bemutatkozás, mind visszaültek kényelmes karosszékekbe. Krupp megint elől ült, idegesen pödörgette rövidke bajuszát. Pontosan mögötte az IG Farben két igazgatója foglalt helyet, de ott volt Von Finck, Quandt és néhány másik is; fontoskodva keresztbe vetették

a lábukat. Öblös köhögés hallatszott, valaki halk kattanással visszatette egy töltőtoll kupakját. Majd csend támadt.

Figyelmesen hallgattak. A beszéd lényegét így lehetne összefoglalni: fel kell számolni a gyöngé rezsimet, elhárítani a kommunista fenyegetést, eltörölni a szakszervezeteket, és lehetővé tenni minden gyárigazgató számára, hogy Führer legyen a saját vállalata élén. A beszéd fél óráig tartott. Amikor Hitler befejezte, Gustav felállt, előrelépett, és az összes jelenlévő nevében megköszönte Hitlernek, hogy végre megvilágította számukra a politikai helyzetet. A kancellár azután még gyorsan körbejárta a színpadot, majd távozott. Mindenki gratulált neki, mindenki udvariasan viselkedett. Az öreg gyárosok láthatólag megkönnyebbültek. Miután Hitler visszavonult, Göring vette át a szót, energikusan átfogalmazott néhány gondolatot, majd ismét megemlítette a március 5-i választásokat. Ez egyedülálló alkalomnak ígérkezik, hogy az ország végleg kijusson a jelenlegi zsákutcából. De egy kampányhoz pénzre van szükség. Márpedig a náci pártnak már egy huncut vasa sincs, és a választási kampány egyre közeledik. A beszédnek ezen a pontján Hjalmar Schacht felállt, a többiekre mosolygott, és kijelentette: „És most a kasszához, uraim!”

E némileg hetyke felszólítás semmi újdonságot nem tartogatott ezeknek a férfiaknak; rég hozzászoktak már az ilyen-olyan sápokhoz és kenőpénzekhez. A korrupció kitörölhetetlen tétel a nagyvállalatok költségvetésében, több néven ismerik: lobbizás, ajándék, pártfinanszírozás. Tehát a meghívottak többsége azonnal felajánlott néhány százezer márkát, Gustav

Krupp egymilliót adományozott, Georg von Schnitzler négyszázszázret: szép kerek summa jött össze. Ez az 1933. február 20-i gyűlés, amit mi hajlamosak lennénk kivételes pillanatnak tekinteni a párttámogatás történetében, a nációkkal való elkepesztő kompromisszumként felfogni, a Kruppok, Opelek és Siemensek szemében alig több az üzleti élet unalmas epizódjánál, közönséges adománygyűjtésnél. Mind túl fogják élni a náci rendszert, és teljesítőképességük arányában még jó sok pártot fognak finanszírozni.

De sokkal jobban megértjük, hogy mi is volt valójában ez a február 20-i találkozó, és mi az, ami örökkévaló egy efféle gyűlésben, ha végre nevükön nevezzük ezeket a férfiakat. Nem Günther Quandt, Wilhelm von Opel, Gustav Krupp, August von Finck ült a szalonban 1933. február 20. késő délutánján, a Reichstag elnökének palotájában; helyettük más neveket kell mondanunk. Mert a Günther Quandt egy fedőnév, egészen más dolgot takar, mint a kövér jóembert, aki az imént ragacsozta össze nyálával a bajuszát, és most békésen üldögél a helyén, a díszasztal mellett. Mögötte, pontosan mögötte egy másképpen lenyűgöző alak rajzolódik ki, egy oltalmazó sziluett, hideg és kifürkészhetetlen, mint egy kőszobor. Igen, minden hatalmával, könyörtelenül, névtelenül Quandt alakja fölé magasodik, egy maszk merevségét kölcsönözve neki, de egy olyan maszkét, ami jobban az arcára simul, mint a saját bőre – e Quandt fölött tornyosuló alakban az Accumulatoren-Fabrik AG-re, a későbbi Vartára ismerhetünk, ami cseppet sem idegen a számunkra, mivel a jogi személyeknek is meg-

vannak a maguk avatarjai, ahogy a régi istenek is több alakot ölthettek, és az idők folyamán más istenekké olvadtak össze.

Ez tehát a Quandtok igazi neve, a démiurgoszi neve, mert ő, Günther csak egy parányi hús- és csontkupac – akár maguk vagy én –, és utána a fiai, majd azok fiai foglalják el a trónt. A trón viszont fennmarad, amikor ez a kis hús- és csontkupac már a földben savanyodik. És ezt a huszonnégy férfit nem Schnitzlernek hívják, és nem is Witzlebennek vagy Schmittnek vagy Fincknek vagy Rostergnek, nem is Heubelnek, ahogy az anyakönyvük alapján hihetnénk. Hanem BASF-nek, Bayernek, Agfának, Opelnek, IG Farbennek, Siemensnek, Allianzknak, Telefunkennek. Ezek alatt a nevek alatt ismerjük őket. Itt vannak, mellettünk, közöttünk. Ők az autóink, a mosógépeink, a tisztítószerünk, a házunk biztosításai, az óráinkban az elem. A hétköznapijaink az ő hétköznapijaik. Ők viselik gondunkat, ők öltöztetnek minket, ők világítanak nekünk, ők szállítanak minket a világ autóútjain, ők ringatnak el. És a huszonnégy jóember, aki február 20-án a Reichstag elnökének palotájában megjelent, pusztán az ő meghatalmazottjuk, a nagyipar főpapjai; ők Ptah isten papjai. És kifürkészhetetlenül, közömbösen állnak előttünk: huszonnégy számológép a pokol kapujában.